

Wandelroute Historisch Wolphaartsdijk

The map displays the Goese Polder region, bounded by the Veerse Meer to the north and the Oosterschelde to the east. A red line traces a path through the area, connecting eleven numbered points. The path starts at point 1 near the Veerse Meer, proceeds through points 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, and ends at point 11. Distances between these points are indicated: 0.75 km between 1 and 2, 2.5 km between 2 and 3, 1.75 km between 3 and 4, 1 km between 4 and 5, 1 km between 5 and 6, 1 km between 6 and 7, 1 km between 7 and 8, 1.25 km between 8 and 9, 1 km between 9 and 10, and 1 km between 10 and 11. The map also shows various polders such as Oosterlandpolder, Nieuw-Sabbinge, Heerenpolder, and Schengepolder, as well as waterways like the Veerse Meer and Oosterschelde. The map is labeled with 'Gemeente Goes' and 'Gemeente Middelburg'.

Introductie

Hartelijk welkom op ons voormalig eiland Wolphaartsdijk!

Via deze historische wandelroute ontdekt u een belangrijk deel van de geschiedenis, waar bij de strijd tegen het water centraal staat. Dit tekent zich af in het landschap dat bestaat uit 15 polders omgeven door dijken.

In het noorden bevindt zich het Veerse Meer, in 1960/1961 afgedamd als open verbinding met de Noordzee en ontwikkeld als recreatiegebied. Daarvoor heette het de Zandkreek; in het westen stroomde het water van het Sloe en in het zuiden en oosten stroomde de Schenge langs het eiland. Van het destijds 'machtige' Schengewater zijn de Ooster-en Westerschenge nog zichtbaar als natuurgebieden. Door inpoldering verdwenen havens met overzetveren en werden er steeds nieuwe havens ontwikkeld om het eiland te ontsluiten. Door afdamming van de Schenge werd het eiland met Zuid-Beveland verbonden. Het laatste overzetveer heeft tot 1960 dienst gedaan om Noord-Beveland te ontsluiten. Nu wordt het in de zomermaanden gebruikt als fietsvoetveer.

Het ringdorpje Oud-Sabbinge is de oudste woonkern met op de Ring de opgemetselde fundamenten van wat ooit een kerkgebouw was. Het dorp Wolphaartsdijk is een zogenaamd haventype dorp met een langgerekte vorm; het centrale hart vormt zich rond de Nicolauskerk en het voormalig gemeentehuis, de Griffioen genoemd, naar het gemeentelijk wapenschild.

U ontdekt een deel van de geschiedenis op een 8-tal informatiepunten op de route die via informatieborden wordt aangegeven zoals u in dit boekje kunt lezen. De aanvullende informatie staat op de borden en achter een QR-code. De totale route is ca. 20 km die op elk willekeurig punt begonnen kan worden. Op de kaart in het hart van het boekje staan de afstanden aangegeven.

Toegevoegd zijn nog een 3-tal informatiepunten van de Stichting Wings to Victory die aangeven dat daar tijdens de WO II vliegtuigen zijn neergestort. Bij het derde punt wijzen we u op een verdwenen monumentje. Deze punten zijn uitstapjes op de route.

We wensen u een aangenaam verblijf in onze omgeving; geniet ervan, maar blijf op het verkeer letten want het zijn veelal smalle wegen met druk verkeer zonder afzonderlijk wandelpad.

Samenstelling van de Wandelroute historisch Wolphaartsdijk:
Werkgroep 'het voormalig eiland Wolphaartsdijk',
in opdracht van de Vereniging Gemeenschap Wolphaartsdijk
Merien van Loo
Jan Versluys
Han Goetheer
Jan Murre
Bas Chamuleau

Verdere informatie op de websites van Vereniging Gemeenschap Wolphaartsdijk:
<https://wolphaartsdijk.com>; de website van SLZ: www.landschapsbeheerzeeland.nl
en Wandelnetwerk Zeeland: www.wandelnetwerkzeeland.nl.

Inhoud

Infopunt 1 - Haven en voormalig veer Wolphaartsdijk-Kortgene	
Onderwerp: Havens Wolphaartsdijk	5
Infopunt 2 - Muraltmuurtjes op de oude zeedijk	
Onderwerp: Muraltmuurtjes	8
Infopunt 3 - Kruising Kalversdijk-Piertjesdijk	
Onderwerp: Verdrongen dorp Westkerke	12
Infopunt 4 - Ringdorp Oud-Sabbinge	
Onderwerp: Kerkring Oud-Sabbinge en het Hoge Huis	14
Infopunt 5 - Dorp Wolphaartsdijk	
Onderwerp: Wolphaartsdijk en Nicolauskerk	17
Plattegrond Wandelroute Historisch Wolphaartsdijk	20
Infopunt 6 - Keidijk-voormalige haven tussen Noorddijk en Frederikspolder	
Onderwerp: Oude haven en Frederikspolder	22
Infopunt 7 - Heerenpolder en Oude Veerdijk	
Onderwerp Heerenpolder en Oude Veer	26
Infopunt 8 - Hardebollepad: Inlaag Kwistenburg	
Onderwerp: Inlaag Kwistenburg	31
Infopunt 9 - Westerlandpolder en De Piet	
Onderwerp: Crash No 88 Hudson N7301, 26 oktober 1940	33
Infopunt 10 - Heerenpolder en Weeldijk	
Onderwerp: Crash No 391 P-47 42-25516, 13 mei 1944	35
Infopunt 11	
Zuidvlietpolder	
Onderwerp: Crash No 152 Bristol Blenheim IV Z 7436, 29 april 1942	37
Het verdwenen windwerk	38

Infopunt 1

Haven en voormalig veer Wolphaartsdijk-Kortgene

Havens Wolphaartsdijk

Korte omschrijving

Haven en voormalig veer Wolphaartsdijk-Kortgene. Tot omstreeks de 12e eeuw vormden Noord-Beveland en Wolphaartsdijk nog één eiland. Nadat hier de Zuidvliet of Zandkreek zich had uitgeschoord zal er een veer zijn geweest om het eiland Noord-Beveland te bereiken. Op de huidige plaats was eeuwenlang een veerdienst tussen Kortgene en het eiland Wolphaartsdijk. Met het afdammen van de Zandkreek in 1960 en 1961 werd de veerdienst overbodig. De aanlegsteigers herinneren nog aan de tijd van de veren. Door middel van een spuisluis onder de zeedijk werd de haven uitgespoeld om verzanding tegen te gaan.

Aanvullende informatie

De oude kern van Wolphaartsdijk: Sabbinge wordt het eerst genoemd in 1208. Het middeleeuwse eiland Wolphaartsdijk heeft op een kaart uit ca. 1280 zijn meest uitgebreide omvang, met Muiden in het westen en Hongersdijk in het oosten.

In 1429 was er bij de Oude Kade, nabij het dorp Wolphaartsdijk, de zogenoemde Oosterlandse haven. Na de bedijking van Hongersdijk bleef het de enige haven van het eiland. Toen in 1649 de Heerenpolder, met de Garnalenkreek, werd bedijkt ging deze haven verloren.

Het oudste veer over de Schenge is het veer Terlucht nabij Wissekerke (Zuid-Beveland) van waaruit men van Wolphaartsdijk naar 'het eiland Goes' of Zuid-Beveland kon oversteken.

Het Veer omstreeks 1900 met de volledige vloot van Izaak van de Voorde, bestaande uit: Zeilschouw en roeiboot op de voorgrond en achteraan de mast van de hoogaars. (bron: De Veerdiensten van de Zandkreek, A. van de Putte)

Het wordt in 1389 genoemd als: 'ende veere te 's Heer Arnoutshaven'. Na 1650 ging dit vanuit de in 1649 ingedijkte Heerenpolder. Het veerhuis was buitendijks gelegen. De sporen hiervan, het dijktafud, zijn nog aanwezig in de Oude Veerdijk nabij de Nieuwendijk. Het veer hield op te bestaan in 1809 met de bedijking van de Lodewijkspolder, die sinds 1814 Wilhelminapolder heet.

Rond 1751 wordt er gesproken van het veer van het schor Oranjepolder, bij Arnhem, op Wolphaartsdijk. Dit werd verpacht door de markies van Veere, prins van Oranje. Het veerhuis tekende Hattinga in het Z.W. van de zuidkust van de in 1698 bedijkte Westkerkepolder aan de Schenge. Het veer genaamd 'het Mandt' bestond voor de overvaart naar Walcheren. Waarschijnlijk is dit rond 1800 teniet gegaan wegens sterke uitbreiding van de Oranjeplaat en verlegging van het veer aan de Oranjeplaat. De veldnaam 'De Mandt' leeft nog voort aan het einde van de Batterijweg: deze is genoemd naar kanonnen die hier in de tijd van Napoleon stonden.

Het veer 'de Kulk' aan de zuidzijde van de Westerlandsepolder wordt vermeld in 1760, als een nieuwe kade en haven voor beurtvaart op Goes, Middelburg, Veere en Vlissingen enzovoorts. Hiervoor werd vanaf de nieuwe Veerweg destijds een grindweg naar de Kulk aangelegd. Met de inpoldering van de Broeder en Zusterpolder in 1854 en de Schengepolder in 1874 werd ook dit veer opgeheven. Deze voormalige haven is nog zichtbaar in het landschap.

In 1739 wordt gesproken over de eerste veerschipper, Cornelis Anthonisse Ossewaarde van Wolphaartsdijk naar Kortgene. In 1788 en 1789 is het Pieter Ossewaarde die de veerpacht

Oorspronkelijke situatie van 'Weegbrug Eendracht' onderaan de dijk.

aan de rentmeester van het ambacht betaalde. Vanaf 1841 betaalde Cornelis Tolhoek de veerpacht, van 1877 tot 1898 eerst Jan van de Voorde en later Izaak van de Voorde. Per 1 januari 1913 ging het recht van veer over in eigendom aan de provincie totdat op 1 oktober 1960 de Zandkreekdam werd geopend voor het verkeer. Daarna werd het veer opgeheven.

De laatste overtocht van het veer Wolphaartsdijk-Kortgene was in 1960. Bekijk het filmpje op YouTube: PSD Kortgene-Wolphaartsdijk

De weegbrug en het daarbij behorende huisje zoals nu te zien is in Arnhem.

Tegenover Veerweg 48 stond een weegbrug. Deze weegbrug was eigendom van de Vereniging 'Weegbrug Eendracht' (1898-1966) en later Gebr. Van Damme uit Kortgene (1966-1982). Het is een mechanische balansweegbrug. Eerst vijf tons en vanaf 1931 tien tons. In het huisje wordt de mechaniek bediend om het gewicht af te lezen en af te drukken op een weegbriefje. De brug wordt door middel van een ketting met schrikhek plank gesloten als het niet wordt gebruikt om te voorkomen dat er over het dek wordt gereden. Allerlei landbouwproducten, zoals graan, aardappelen, bieten en zelfs vee, die op het eiland aankwamen of vertrokken werden er gewogen. De weegbrug en het huisje staan nu in het Openluchtmuseum in Arnhem. (bron: B&M 1985:2)

Infopunt 2

Muraltmuurtjes op de oude zeedijk

Muraltmuurtjes

Korte omschrijving

Op de voormalige zeedijk staat een betonnen muurtje, een zogenaamd Muraltmuurtje. Om kosten en ruimte te besparen werden deze muurtjes tussen 1906 en 1935 op de dijken geplaatst. Zo was een dijk beter bestand tegen hoge vloed, was het idee. Vanaf deze plaats is er zicht op het Veerse Meer, voorheen de Zandkreek die tijdens de Deltawerken in 1960 en 1961 is afgedamd.

Aanvullende informatie

Van de Muraltmuurtjes op de oude zeedijken, daterende uit de periode 1906 tot 1935 zijn er maar weinig meer over. De muurtjes raken steeds verder in verval. Naar schatting is er ongeveer nog 10 kilometer overgebleven. Deze muurtjes, monumenten van waterkering, verdienen bescherming.

In de loop der eeuwen zijn dijken aan verandering onderhevig geweest. Afhankelijk van lokale ervaringen en mogelijkheden zijn dijken op basis van ervaringen verhoogd, verbreed of verlegd. Pas in de 19e eeuw komt de Dijkwet tot stand waarin de normen voor zeeweringen zijn opgenomen. Ondanks goed beheer zijn de zeeweringen in de loop der eeuwen onvoldoende bestand gebleken tegen de toenemende kracht van stormvloed. Menig keer zijn de polders ondergelopen, mensen verdronken en bezittingen verloren gegaan.

Stormvloed 1906

Tijdens de stormvloed van 12 maart 1906 braken bij diverse polders de dijken door. De lage dijken waren niet berekend op zo'n hoge vloed. Zoals de dijk van de Eerste Bathpolder (1858): doorgebroken in het noorden, waardoor de hele polder onderliep. Met een ringdijk om het spoelgat en aansluitend aan de Separatiedijk is het gat in juni 1906 gedicht. Hierna werd er een goedkoop alternatief voor dijkverhogingen ontwikkeld. Dit waren de Muraltmuurtjes.

De Muralt

In 1903 wordt jhr. Ir. R.R.L. de Muralt als ingenieur benoemd bij het waterschap Schouwen. Toen bij de stormvloed 1906 ook diverse Schouwse dijken gevaar liepen, door overslaand water over te lage dijken, lanceerde hij zijn voorstel om de dijken te verhogen met een betonmuur. Het was eenvoudig aan te brengen waardoor de dijken ca. 0,8 tot 1 meter konden worden verhoogd. Het was relatief goedkoop omdat dijklichamen verhogen en verbreden daarvoor niet nodig is. Uit studies was gebleken dat het betonnen muurtje een betrouwbaar alternatief was. De muurtjes werden door een mobiel betonfabriekje op de dijk gegoten.

Foto: Jan Versluys

Muraltmuurtjes bij jachthaven RYCB.

Muraltmuurtjes

In heel Zeeland zijn de Muraltmuurtjes op de zeedijken toegepast. De muurtjes trotseerden de stormvloed van 1911, waarmee de kwaliteit werd bewezen. Tussen 1906 en 1935 is er in totaal 120,8 km zeedijk mee verhoogd: dat is ca 25% van alle Zeeuwse zeedijken.

Het einde van Muralt

Tijdens de stormvloed van 1 februari 1953 (NAP + 4,55 m) bleken de dijken wederom te laag voor de hoge vloed. De Muraltmuurtjes hielden grotendeels stand, maar de dijken werden aan de achterzijde weggespoeld. Op veel plaatsen klapten de muurtjes om. Vanaf 1953 tot 1980 zijn veel Muraltmuurtjes verdwenen. De zeewering werd op Delta hoogte (ca. NAP + 11,50 m) gebracht. Daarvoor moesten de dijken worden verhoogd en verbreed. De Muraltmuurtjes waren geschiedenis geworden.

De Muraltmuurtjes op de dijk langs de voormalige Zandkreek zijn bewaard gebleven. Door de afsluiting bij Katseveer en Veerse Gat is deze waterkering als zee-wering komen te vervallen. In tegenstelling tot de zeeweringen zijn deze dijken niet meer aangepast na de stormvloed van 1953.

Groot dooiermos: een veel voorkomend korstmos op de muurtjes bij Wolphaartdijk.

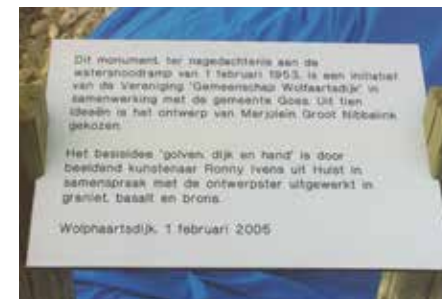

Foto: Bas Chamuleau.

Behalve de muurtjes heeft De Muralt een glooiing ontwikkeld. Ook die is nog terug te vinden op enkele plaatsen. Maar omdat die zich aan de waterkant van de dijk bevond, zijn er veel weggeslagen. Het Muraltmuurtje met betonglooiing bij de Rattekaai te Rilland-Bath is uniek door de plaquette die herinnert aan De Muralt en daar in de betonelementen is opgenomen.

De muurtjes zijn nu een Rijksmonument en daardoor bespaard voor verdere afbraak. Op de muurtjes groeien meer dan twintig verschillende mossen en korstmossen. 's Zomers zijn ze mooi gekleurd door het oranje dooiermos. Korstmossen zijn een indicator voor de kwaliteit van de lucht. Ze kunnen ook profiteren van luchtvervuiling. Zo heeft het groot dooiermos zich met name in veeteeltgebieden uitgebreid. Zij profiteren van de uitstoot van ammoniak.

Op de kop van de dijk van de Muidenweg bevindt zich het Watersnoodmonument. Het beeldt uit een hand uitstekend boven de golven. Aan de achterzijde staan de namen van 12 mensen die tijdens de Watersnoodramp op 1 februari 1953 omkwamen.

Aquarel: Ilse van Loo - Remijn.

Infopunt 3

Kruising Kalversdijk-Piertjesdijk

Verdronken dorp Westkerke

Korte omschrijving

Naast de boerderij in de Westlandpolder lag in de 13e eeuw het dorp Westkerke, dat later verdronk. In dit gebied lag ook het dorp Muiden/de Piet. Tijdens overstromingen van de polders in 1377 zijn deze dorpen vergaan. De dampalen van de nabij gelegen boerderij verwijzen naar het verdwenen dorp.

Kruising Kalversdijk-Piertjesdijk

We staan hier op een punt waar drie polders samenkomen. De oudste polder, de Oud-Sabbingepolder, bleef als enige over van het oude eiland Wolphaartsdijk. Duizend jaren achtereenvolgend bleef het gebied bewoond en elke stormvloed tot 1953 heeft de polder doorstaan. Het is een restant van een van de oudste bedijkingen in Zeeland. Alle plaatsen eindigend op -inge zijn aanmerkelijk ouder dan die eindigen op -kerke. In deze polder is het dorpje Oud-Sabbinge te vinden met de restanten van het 'Hoge Huis' dat in de vorige eeuw is verbouwd tot een fraai kasteeltje.

Aan de zuidkant vanaf deze plaats ziet men de in 1359 herwonnen Zuiderlandpolder met een oppervlakte van 156 hectare landbouwgrond. Op 5 januari 1359 verkregen 'Janne van Zabbinghen ende sinne neven' vergunning van hertog Albert om hun verloren gronden te herdijsen.

Kijken we naar het westen, dan zien we de Westerlandpolder; herdijkt in 1665. Voor de Sint Felixvloed van 1530 lag in deze polder het dorpje Westkerke. In 1975 zijn nog resten van de kerk boven geploegd. Op de foto zien we de naam van het dorpje op de dampalen van de boerderij die vlak bij de plaats staat waar het dorpje lag.

Aan de zuidkant van de polder was een haven gelegen met de naam 'De Kulk'. Tot begin 1800 was De Kulk een bedrijvige haven voor heel het eiland Wolphaartsdijk.

Aanvullende informatie.

Het ambacht Westkerke werd genoemd met de plaats Muiden in de 13e eeuw. Kasteel Muiden of De Piet lag aan de monding van de Schenge en Zuidvliet, Arne en Sloe. De naam De Piet is afkomstig van St. Pieter te Utrecht welk bezit in 1315 is overgegaan op de graaf. Westkerke, met De Piet en Muiden zijn in 1377 overstroomd en verloren gegaan.

In 1665 werd het octrooi voor herdijking afgegeven en is deze uitgevoerd. Kort erop in 1666 was hier een dijkdoorbraak waarna de dijk werd omgelegd van de nieuwe Westlandsepolder. Hier ontstond de zogenaamde 'Kulk' die later als veerhaven is gebruikt. In 1690 werd het bedijkingsoctrooi verleend voor de Nieuw Sabbingepolder, die in 1691 werd bedijkt met de afsluiting van de rest van een afwateringsgeul in het schor die de Garnalenkreek werd genoemd.

In 1698 werd het octrooi verleend voor het bedijken van de Westkerkepolder en is in datzelfde jaar nog uitgevoerd. Bron: *Historicus Van der Baan, Wolphaartsdijk 1866.*

Foto's: Jan Versluys.

Infopunt 4

Ringdorp Oud-Sabbinge

Kerkring Oud-Sabbinge en het Hoge Huis

Korte omschrijving

Oud-Sabbinge is een typisch Zeeuws ringdorp met ooit een kerk in het centrum en ontstaan op een verhoging die we dorpsterp noemen. Zo'n Terp werd door bewoners opgeworpen om buiten bereik van hoge vloedwater te zijn. Dit is te zien aan de oplopende straten naar het dorp. Mogelijk lag er tot de aanleg van de ringdijk rond de polder naast het dorp een watergeul waarin een aanlegplaats voor bootjes was.

Ringdorpen met in het midden de kerk zijn kenmerkend voor Zeeland. Het dorp moet als nederzetting al voor de 12e eeuw zijn ontstaan. Het is het oudste dorp van het voormalige eiland Wolphaartsdijk in de oudste polder. De overige polders en dorpen zijn door overstromingen verloren gegaan en later weer bedijkt.

Oud-Sabbinge in 1987.

Aanvullende informatie

In 1208 wordt Sabbinge voor het eerst vermeld in een oorkonde, waarbij één van de getuigen Egidius de Sabbinge is. Sabbinge is nooit overstroomd geweest maar heeft door de vloed van 1334 aan de oost- en zuidzijde wel land verloren, later ook aan de noord- en westzijde. Mogelijk werd Sabbinge tijdens de vloed beschermd door de toen nog aanwezige lokale dijken. Door de aanleg van nieuwe polders is het verloren gebied weer terug gewonnen (zie het oostelijk deel van Sabbinge tot aan de "Helleweelseweg": aan de achterzijde van de Veerweg).

C. Remijnse schrijft in zijn boek: 'Wolphaartsdijk door de eeuwen heen' 1977/1981 dat Oud-Sabbinge is waarschijnlijk ingedijkt tussen 800 en 850 door een zekere Tulfartaat of Wolfaart. Het is haast zeker, dat dit eiland naar hem is genoemd. Voorheen was het onder die naam niet bekend. Het eiland Wolphaartsdijk bestond uit drie Ambachten. Vanaf het oosten lag het Ambacht Wolphaartsdijk, later Oostkerke genoemd. Daarbij behoorde, meer oostelijk gelegen, het dorp Hongersdijk. Westelijk daarvan lag het oudste Ambacht Oud-Sabbinge waarop het Ambacht Westkerke aansloot.

Oud-Sabbinge en Het Hoge Huis

Het kasteel werd omstreeks 1250 gebouwd, waarschijnlijk ten behoeve van ene Wolfert van Borssele. Het werd in 1321 verwoest en daarna herbouwd. Het kasteel werd in die tijd bewoond door ene Claeijs van Schengen en was de zetel van een heerlijkheid. In 1457 trouwde de jonkvrouw van Sabbinge met Laurens Cats, die ambachtsheer was van Oostkerke. Het kasteel raakte daarna in ongebruik en werd omgevormd tot een herenboerderij die in de loop der jaren ook geleidelijk verviel. De Watergeuzen hebben in 1572 gezorgd dat het niet veel beter werd want ze hebben veel vernield. Omstreeks 1830 werd de slotgracht gedempt. Wat uiteindelijk bleef was een woonhuis met een grote kelder eronder.

In 1963 werd begonnen met de restauratie van het kasteeltje en in min of meer oorspronkelijke staat terugbracht. Het werd uitgebreid tot een twee laags gebouw met daaraan haaks vast gebouwd een lagere vleugel en in de hoek een achtkantige traptoren. Deze vorm zou het in de 16e eeuw gehad hebben.

De opgemetselde fundamenten van de voormalige kerk in Oud-Sabbinge

Medio twaalfde eeuw werd een kerk in Oud-Sabbinge gebouwd. De kerk is in 1572 deels verwoest en in 1806 geheel gesloopt. In 1872 is er op diezelfde plaats een school voor openbaar onderwijs gebouwd die in 1973 werd gesloten en in 1976 is gesloopt. In 1977 zijn de fundamenten van de kerk opgegraven en na historisch onderzoek in de huidige vorm opgemetseld. Het dient nu als ontmoetingsplaats voor de inwoners.

De kerk van Oud-Sabbinge in 1790.

Het Hoge Huis voor en na restauratie.

De Kasteelstraat rond 1920 met links het Hoge Huis.

Foto's: Beeldbank Zeeland.

Infopunt 5

Dorp Wolphaartsdijk

Dorp met de Nicolauskerk

Korte omschrijving

Wolphaartsdijk is het voormalig dorp Oostkerke met de Nicolauskerk en een gracht er omheen en het voormalig gemeentehuis, nu Herberg De Griffioen.

In de Middeleeuwen lagen Wolphaartsdijk en het oudere Oud-Sabbinge op het eiland Wolphaartsdijk. Ten noorden van het eiland stroomden de Zuidvliet of de Zandkreek, ten oosten de Oosterschelde, ten zuiden de Schenge. In 1287 waren er ernstige overstromingen die vrijwel heel Zeeland troffen met uitzondering van Walcheren en Wolphaartsdijk. (Melis Stoke 1250-1305 dl 4, p.498-522). Het zou tot 1953 duren eer de polder van Oud-Sabbinge zou overstromen. De naast gelegen Oosterlandpolder, die in 1370 werd herdijkt, werd ook door de stormvloed van 1953 getroffen. In de herdijkte polder lag nog een zogenaamde vliedberg of motte afkomstig uit de verdronken Oostkerkepolder, op de plaats waar het dorp zou ontstaan. De vliedberg zou blijven, tot die in 1844 werd afgegraven.

De Nicolauskerk in Wolphaartsdijk heeft een bijzondere uitstraling. De kerk werd kort na 1860 gebouwd. Twee Amsterdamse architecten wonnen de prijsvraag die het kerkbestuur voor de nieuwbouw van de kerk had uitgeschreven. De ontwerpers lieten zich adviseren door ir. Lebrot in Goes, zodat ook deze kerk een 'Waterstaatskerk' werd. De Nicolauskerk verving een oudere kerk.

De eerste kerk in Wolphaartsdijk werd gebouwd in het laatste kwart van de veertiende eeuw. Dit gebouw raakte tijdens de Beeldenstorm zwaar beschadigd. Het werd eind zestiende eeuw opgeknapt en in 1607 nogmaals vernieuwd. Eerste predikant na de Reformatie was Jan de Crekele, die in 1582 werd benoemd en die de gemeente diende tot zijn overlijden in 1590 of 1591.

De kerk had vanzelfsprekend veel onderhoud nodig. De kosten ervoor werden deels gedekt door de opbrengst van de verhuur van zitplaatsen in de kerk. Gedurende de achttiende eeuw werd de kerk meerdere malen verbouwd en verfraaid. In 1737 bijvoorbeeld, toen het gebouw werd vergroot en in de kerk behalve 110 nieuwe stoelen een ambachtsherenbank kwam te staan met houtsnijwerk, gordijntjes en kussens. In 1773 werd een gaanderij gebouwd met zitplaatsen voor mannen. Een deel van het kerkgebouw was overigens al langer ingericht als schooltje. www.zeeuwseankers.nl/verhaal/nicolauskerk-in-wolphaartsdijk

Aanvullende informatie

Wolphaartsdijk (heden: Wolphaartsdijk) zou volgens Reijgersberg en Boxhoorn omstreeks 800-850 zijn bedijkt. Het zou zijn ontstaan uit verlanding tussen de Zuidvliet, Wijtvliet, Schenge en Sloe. Onder de bezittingen van de St. Bavo in 976 werd genoemd dat die zijn gelegen tussen "zuiden van de Zuidvliet" dit zou ook Wolphaartsdijk zijn. Ook in 1270 werd Wolphaartsdijk onder de bezittingen van Floris V genoemd.

Wolfaartsdijk wordt genoemd in 1147 wanneer de Graaf de heer van Schenge bedankt voor zijn hulp bij dijkwerken in Wolfaartsdijk. (Dit wordt vaak genoemd als bewijs voor schade aan de dijken tijdens de stormvloed van 1134. De juiste feiten over deze dijkwerken zijn niet bekend).

Volgens Melis Stoke had Wolfaartsdijk (Wolfaertsdike) bij de storm van 1287 – 1288 niet te lijden gehad. Het oude eiland zou zich bijna tot Arnemuiden hebben uitgestrekt (*Reijgersberg pag.35; en Boxhorn p.48*).

Er is een overeenkomst tussen Graaf Jan 1 en de graaf van Vlaanderen in 1289 waarin Wolfaertsdike onderdeel van Zeeland wordt genoemd.

In 1310 werd Wolfaartsdijk genoemd in het testament van P.v. Leijden, kannunik van St. Pieter te Utrecht. Wolfaartsdijk bestond toen uit drie ambachten: Sabbinge, Oostkerke en Westkerke, met resp. kerkdorpen, voorkomende uit één ambacht en in de 13e eeuw een gezamenlijk bestuur. De oudste opwas in de 12e eeuw was Sabbinge. (*bron: Historicus Van der Baan, Wolphaartsdijk 1866*)

Rond 1200 telde het eiland drie ambachten. In het westen: Westkerke, centraal: Oud-Sabbinge en in het oosten: Hongersdijk met Oostkerke. Bij de Sint Clemensvloed van 1334 gingen grote stukken van Hongersdijk en Oostkerke verloren. Op Sint-Catharinadag, 25 november 1377, ging veel van Westkerke verloren. Ondanks inpoldering ging bij de stormvloed van 1377 weer veel verloren. De volgende eeuwen werd steeds meer herbedijkt en werden polders hersteld. Ook nieuwe polders werden ingedijkt en het eiland Wolphaartsdijk werd groter.

In 1449 worden Cornelis en Willem van Sabbinge als bezitters van het ambacht Sabbinge genoemd. De ambachten Sabbinge en Oostkerke werden in 1457 verenigd toen de jonkvrouw van Sabbinge trouwde met Wolfert van Cats, de heer van Wolphaartsdijk en Cats, die in het bezit was van Oostkerke.

Het oorspronkelijk dorp Oostkerke, op de plaats van het huidige dorp Wolphaartsdijk, is ontstaan uit een of meerdere mottes in de 12^e eeuw, waarvan er een in 1844 is afgegraven. Vermoed wordt dat de kerk eveneens op een afgevlakte motte of een bij een motte behorend voorhof is gebouwd. De mottes, of kasteelbergjes, kunnen al in de 10^e eeuw zijn opgericht.

Hoewel Oud-Sabbinge binnen het vroegst bedijkte deel van het voormalige eiland is gelegen, is het niet onmogelijk dat Oostkerke van vergelijkbare ouderdom was. Ook rond Oostkerke kan sprake zijn van aanleg van polders in de 12^e of 13^e eeuw, die vervolgens verloren zijn gegaan door stormvloeden.

In 1216 bevestigt paus Innocentius III het kapittel van Sint-Pieter te Utrecht het bezit van een aantal kerken op Zuid- en Noord-Beveland. Daarbij worden de kerken van Sabbinge en Wolphaartsdijk genoemd. Dit zou betekenen dat in de 13^e eeuw naast Sabbinge ook Wolphaartsdijk al bestond. Dat Sabbinge in de Late Middeleeuwen het voornaamste dorp (bestuurlijk centrum) van het eiland was, blijkt uit de benamingen van de oostelijk en westelijk gelegen plaatsen: Oostkerke en Westkerke. Hieruit is optemaken dat de kerk van Sabbinge de moederkerk was van het eiland. Deze status ging verloren met de verwoesting van de kerk in 1572 door de Geuzen. De bestuurlijke centrumpositie van het dorp was echter al een eeuw eerder overgegaan naar Oostkerke door het huwelijk van de jonkvrouw van Sabbinge met de zoon van de ambachtsheer van Oostkerke,

Laurens van Cats. Sabbinge is na de verwoesting van de kerk een gehucht geworden.

De oudste bewoning van Oostkerke zal rond de kerk gelegen zijn, al zijn er weinig concrete gegevens over de nederzetting in de Late Middeleeuwen. Rond het dorp lagen enkele dijken: de Noorddijk en de Molendijk, en enkele straten. De Hoofdstraat was hiervan de belangrijkste. Deze straat liep vanaf het punt waar de Molendijk in de Noorddijk overgaat in noordelijke richting naar en langs de dorpskerk.

In de 17^e eeuw lag westelijk van en parallel aan de Hoofdstraat een doodlopend straatje met de naam Achterstraat of Achterweg. De straat liep ongeveer ter hoogte van het huidige Wolfertsplein naar een vierkant weiland met een sloot er omheen. Dit perceel stond in elk geval in de 19^e eeuw bekend als Steenenhof. Deze naam gaat terug op een hier in de Late Middeleeuwen gelegen stenen huis, een versterkt huis met een gracht er om heen, mogelijk een kasteeltje. Over dit kasteeltje zijn verder geen gegevens bekend. Het is niet duidelijk wanneer het wordt gebouwd en wie de eigenaar was. Aannemelijk is dat het Steenenhof de opvolger is van een kasteelberg of van een bij een kasteelberg gelegen voorhof.

Aan de Hoofdstraat werd in de tweede helft van de 17^e eeuw, of mogelijk eerder, het Ambachtsherenhuis gebouwd. Dit was gelegen aan westelijk straatzijde in het zuidelijk deel van de Hoofdstraat, op het huidige huisnummer 36. Dit huis werd gebouwd door de toenmalige Ambachtsheer van Wolphaartsdijk, Isaac de Perponcher. Hij was in 1607 getrouwd met Anna van Selnitzky, die van Poolse adel was, waarna zij de ambachtsheerlijkheid hadden gekocht. Het betrof een groot huis met een breedte aan de straat van 24,7 m en een diepte van 6,2 m. Na de afschaffing van de Ambachtsheeren rechten, na de Franse tijd, verrok de familie Perponcher Selnitzky naar Duitsland. In 1834 werd het Ambachtsherenhuis de woning van de burgemeester en tevens de secretarie van de gemeente. De gemeenteraad vergaderde in de herberg die in dezelfde straat was gelegen. Nadat de burgemeester in 1869 verhuisde, werd het gebouw een volwaardig gemeentehuis. Wegens ruimtegebrek werd in 1930 een nieuw gemeentehuis in gebruik genomen, bij de locatie van het laatmiddeleeuwse versterkte huis of kasteeltje, de Steenenhof, nu De Griffioen (hierna nader belicht). Het oude Ambachtsherenhuis deed hierna nog dienst als winkel en woning en van 1945 tot 1949 als schoolgebouw. In 1952/1953 is het gesloopt om plaats te maken voor een gymnastieklokaal tot 1992. Daarna is het weer ingericht voor woonruimte.

Tijdens een archeologisch onderzoek op de kruising Vliedbergstraat-Van der Baanstraat aan de Torenweide is een interessante vondst gedaan. Dit betreft de ligging van een verdwenen motte: deze werd afgegraven in 1844. De Man geeft als enige bron informatie over deze verdwenen berg. In 1834 zou het bergje nog 9 m hoog zijn geweest. Bij de afgraving werd in de kruin, op een diepte van ca. 2,60 m onder het maaiveld een vloer aangetroffen van slecht gebakken gele en roodachtige moppen met een afmetingen van 25 x 12 x 7 cm. Aan de noordkant werd een vierkante put gevonden van 25 cm breed met daarbij brandsporen en een dikke schelpenlaag en ca. 2 m lager wat metselwerk van harder gebakken gele stenen. Ook werd bij het afgraven veel materiaal gevonden: scherven, botmateriaal, natuursteen. Hoewel deze motte is afgegraven, is het zeker mogelijk dat ter plaatse of in de directe omgeving nog sporen of structuren van de motte of van bijvoorbeeld een nabijgelegen voorhof aanwezig zijn. (*bron Artefact, rapport 241; Wolphaartsdijk archeologische verwachtingskaart bebouwde kom*).

Op de hoek Oostkerkestraat-Hoofdstraat bevindt zich op een groentje aan de zijde van de Nicolauskerk het monument ter nagedachtenis aan Johannes ab Utrecht Dresselhuis die tussen 1819 en 1857 woonde en werkte in Wolphaartsdijk. Hij was voor die tijd een bekende predikant en geschiedschrijver. Hij overleed in 1861 en werd in Wolphaartsdijk begraven. Zijn naam leeft voort in de Dresselhuusstraat.

Op het Wolfertersplein staat het oorlogsmonument met een plaquette met namen van zes mensen die hun leven gaven voor de vrijheid. Het basisontwerp is van oud-dorpsgenoot Wim Veerhoek, uitgewerkt door beeldend kunstenaar Wim Bakker.

Infopunt 6

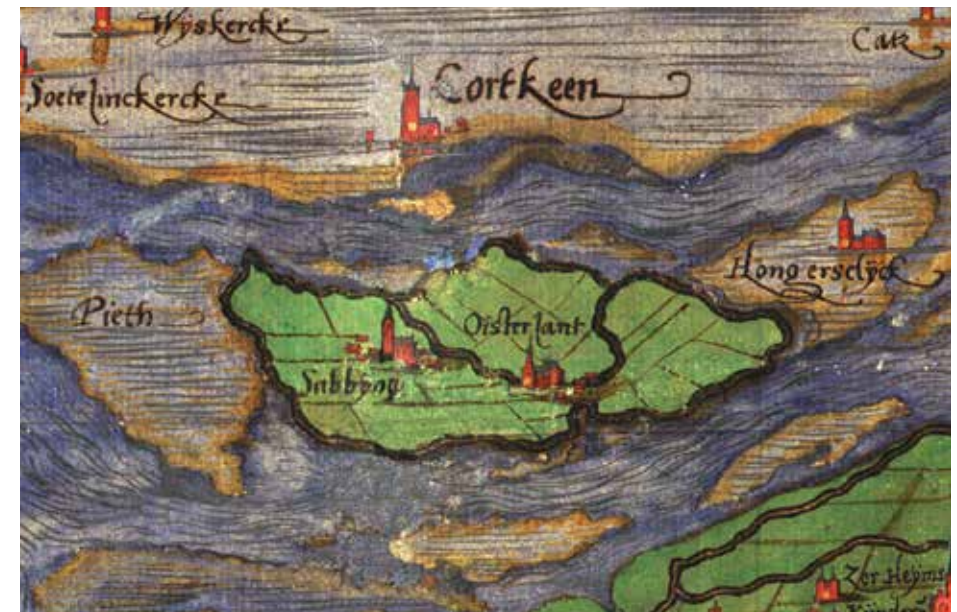
Voormalige haven tussen Noorddijk en Frederikspolder

Oude haven en Frederikspolder

Korte omschrijving

De Oude voormalige haven ligt tussen de Noorddijk en Frederikspolder. Wolphaartsdijk is een havendorp-type; dat betekent een langgerekt dorp langs de weg die aansluit op de haven. De haven ontstond door afdamming van een geul, waarschijnlijk in 1370. De geul kan zijn ontstaan tijdens de dijkdoorbraak in 1334, toen de Oostkerkepolder (met Hongersdijk) verloren is gegaan. Mogelijk is op de plaats van de dijkdoorbraak, in het spoelgat, de haven in 1370 gevormd.

Daar waar de kreek langs het Nazareth de Noorddijk ontmoet zal de eerste spui kom voor de oudste haven zijn aangelegd. Onder de Noorddijk bevindt zich nog de spuisluis die eertijds is aangelegd. Alle getijdenhavens langs de kust hadden last van verzanden, ook die van Wolphaartsdijk. De spui die daarvoor onder de Noorddijk lag was onvoldoende om het slib dat tijdens de vloed werd afgezet weer weg te spoelen. De Oude Kade is de afdamming van de eerste haven van het dorp Wolphaartsdijk (Oostkerke).

De oude haven op een kaart uit 1573. Wolphaartsdijk wordt hier Oisterland genoemd.

Aanvullende informatie

De haven.

In de door de Zuiderlandpolder en de Oosterlandpolder gevormde hoek loopt een kreekrest (geulrest) die hier door de dijk van de Oosterlandpolder is afgedamd. Deze geul met aftakkingen is nog steeds in het landschap terug te vinden, o.a. langs de weg Nazareth en de Leuterweg. Het oppervlaktewater in de Oosterlandpolder werd hierlangs in zuidelijke richting afgevoerd met een uitwateringssluis onder de Noorddijk. Hierdoor bleef de geul (Garnalenkreek) buiten de bedijking intact en onderhouden. Dit was een ideale plaats voor een haven.

Toen in 1595 de Oost Nieuwlandpolder werd aangelegd kwam de haven in een beschermde omgeving te liggen. Dat de Oost Nieuwlandpolder in die tijd niet aansloot op de oostelijke dijk van de Zuiderlandpolder is omdat men de spui en de haven hier wilde handhaven. De westelijke dijk van de Oost Nieuwlandpolder heet nu nog de Keidijk hetgeen een verbastering is van het oorspronkelijke naam "Kaaidijk".

Verzanden van de haven

Maar ook nu nog bleef de haven verzanden. Waarschijnlijk is daarvoor de dijk onder de Frederiksstraat aangelegd, waardoor invoer van slib werd beperkt, en de haveningang vernauwd. Maar ook hierna nam het dichtslibben van de havengeul toe ondanks de nog werkende spuisluis onder de Noorddijk.

De situatie na 1595.

De spui die daarvoor onder de Noorddijk lag was onvoldoende om het slib dat tijdens de vloed werd afgezet weer weg te spoelen. Daarom was er een havenploeg arbeiders dagelijks bezig om bij laagwater de vaargeul uit te diepen. Het slib werd aan de kant gezet, waar nu Villa Novastraat ligt. Later is het havenslib in de huidige Frederikspolder gebracht. De oude haven slibde te snel dicht en men was daardoor genoodzaakt deze af te sluiten met een dam: de Oude Kade. Voor deze kade kwam de nieuwe haven te liggen waarbij de oude haven als spui kom diende. Ook dit was onvoldoende om de nieuwe haven vrij te houden van slibafzetting wat het gebruik van de haven bedreigde. Door het aanleggen van de Dooldijk, waardoor de huidige Frederikspolder ontstond werd de spui-capaciteit uitgebreid. Deze haven heeft dienst gedaan tot de inpoldering van de Heerenpolder in 1649. Toen moest de havenvoorziening tot aan de buitenzijde van deze nieuwe bedijking worden gebracht.

Uiteindelijk heeft men de haven hier afgesloten door het aanleggen van de Oude Kade, na 1595. Hierdoor werd het vaarwater voor deze afdamming van de oude haven wat dieper.

Frederikspolder

Hiermee is de ligging van de dijken ten zuiden van het dorp Wolphaartsdijk enigszins te verklaren. Rest alleen nog de verklaring van de zuidelijke dijk, de Dooldijk, van de Frederikspolder. Volgens Van der Baan vond men het in 1590 nodig dat er een waterkerende dijk (Dooldijk) gemaakt zou worden; aangelegd vanaf Schelhoek tot de spuidam. De Schelhoek lag in het oosten van de Zuiderlandpolder bij de "Spuidam". De Dooldijk sloot aan bij de hiervoor genoemde dam van de oude haven, de Oude Kade genoemd.

Toen in 1649 de Heerenpolder werd aangelegd moet de zuidelijke dijk van de Frederikspolder, de Dooldijk, er hebben gelegen. Was dit niet zo dan zal men deze zeker niet gelijktijdig met de Heerenpolder alsnog hebben bedijkt.

Mogelijk is het oostelijk deel van de Frederikspolder gebruikt als spui kom. Helaas zijn daarvan geen betrouwbare bronnen terug gevonden.

Met de aanleg van de Heerenpolder in 1649 werd de Garnalenkreek afgedamd en verviel daarmee de haven voor het dorp Wolphaartsdijk.

Bij de pijlpunt is de plaats van de oudste haven.

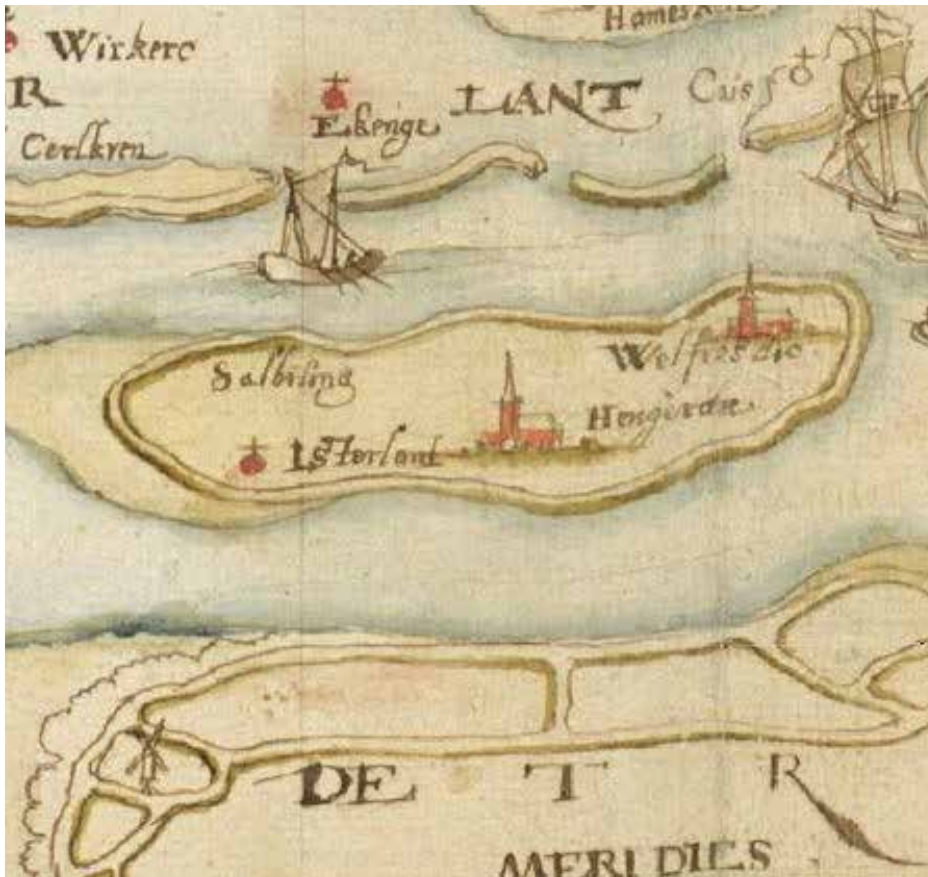
Infopunt 7

Heerenpolder en Oude Veerdijk

Heerenpolder

Korte omschrijving

In 1647 werd het octrooi verleend voor het bedijken van de Hoogeplaat ten zuiden van het dorp Wolphaartsdijk. De bedijking van de Heerenpolder vond plaats in 1649. Hiermee werd de Garnalenkreek afgedamd. De hoogteverschillen die nu nog te zien zijn, zijn afkomstig van de hoge plaat met daarnaast een geulrest die tijdens het bedijken is ingesloten.

Voormalige eiland Wolphaartsdijk (le Poivere 1616).

Topografische kaart Wolphaartsdijk 1750

Aanvullende informatie van historicus Van der Baan uit 1866.

In 1647 werd het octrooi verleend voor het bedijken van de Hoogeplaat. De bedijking van de Heerenpolder vond plaats in 1649. Hiermee werd de Garnaalkreek afgedamd waarmee het dorp Wolphaartsdijk haar uitwatering en haven verloor. De uitwatering werd verlegd naar een sluis in de zuidelijke dijk van de Oost Nieuwlandpolder, die uitliep in het Noorderdiep.

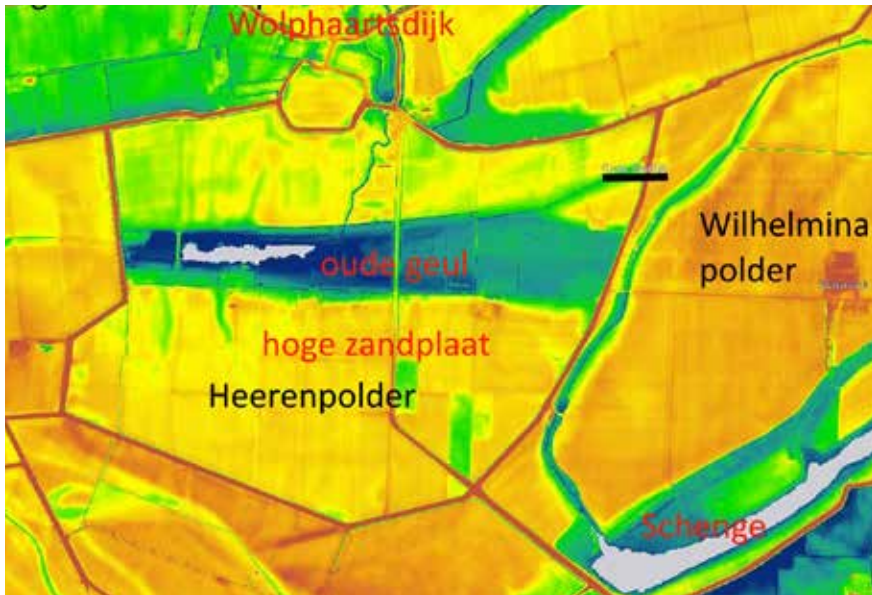
In 1679 voldeed de uitwatering van de Oost Nieuwlandpolder niet meer. De uitwatering werd verlegd naar de sluis in de Heerenpolder, waarbij deze werd vernieuwd en een kaai voor schepen werd aangelegd. Deze heeft ongeveer één eeuw (tot ca. 1780) dienst gedaan waarna deze is verzand.

De “oude Kaaidijk” is verbasterd tot “Keidijk”. Deze lag aan de oostzijde van de oude haven. Daarna is de veerdienst verplaatst naar de Westerlandpolder in 1665, op de locatie van ‘de Kulk’ zoals omschreven bij Infopunt 3.

Magistraten en financiers zagen kans nieuw land rond Wolphaartsdijk te bedijken. In 1690 werd een bedijkingsoctröoi afgegeven om de schorren aan de westzijde van de Heerenpolder te bedijken. Hier werd in 1691 de Nieuw Sabbingepolder bedijkt die het restant van de Garnalenkreek afsloot.

Verder naar het westen werd in 1698 de Westkerkepolder bedijkt, waarvan het octrooi in dat jaar was afgegeven.

De stormvloed van 1612, 1625, 1630, 1631, 1633, 1665, 1666, en 1671 en in bijzonder die van 1682 waarbij de dijken van de Westlandpolder bezweken evenals vele polders elders in Zeeland waren van grote invloed op de ontwikkeling van het eiland. Op het eind van de 17e eeuw is de omvang van Wolphaartsdijk even groot als in 1332.

Heerenpolder op de hoogtekaart AHN4.

In de 18^e eeuw worden de dijken bedreigd door dijkvallen langs de Heerenpolder en de Nieuw Sabbingepolder. Er werden nieuwe inlagen in deze polders aangelegd. Ten oosten en zuiden van de Hongersdijkse schorren ontstonden grote opwassen. Dit vernauwde de stroming van het Goese Diep en de Puije waardoor de stroming langs de zuidkust van Wolphaartsdijk toenam. Na de hoge waterstand door de storm in 1715 werd aan de zuidpunt van de Nieuw Sabbingepolder een nieuwe inlaag aangelegd, groot 200 roeden (ca. 2838 m²), die enkele jaren daarna verloren ging.

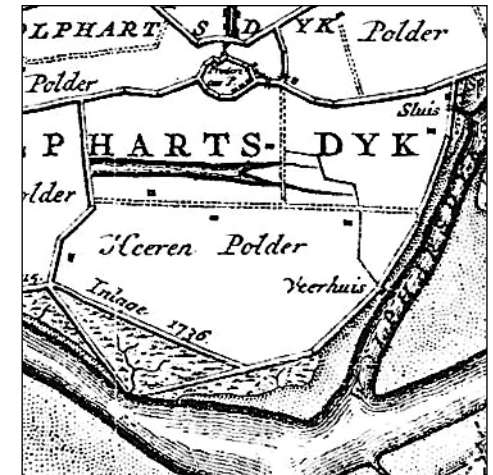
In 1735 was er een grote oeverval voor de westzijde van de Heerenpolder tot vier roeden (ca. 15 m) afstand van de dijkteen, nabij het Nieuwjaarshoofd. In 1736 is dit Nieuwjaarshoofd volledig weggezonden met een deel van het voorland tot in de kruin van de dijk. Er werd een nieuwe inlaag aangelegd te beginnen bij de hoek van de Nieuw Sabbingepolder in oostelijke richting.

Ook de Heerenpolder had in 1820 groot gevaar overstroomd te worden. De belanghebbers gingen nogmaals een poging wagen om deze polder aan de zee te onttrekken, nu met gunstig gevolg. Met spoed ging men aan het werk en men mocht de voldoening smaken om in 1821, nadat de polder ongeveer dertien jaar drijvend was geweest, de zee zijn prooi te ontrukken hebben. (Bron: archief Waterschap)

Vanaf 1650 tot de bedijking van de Lodewijkspolder in 1809, sinds 1814 Wilhelminapolder, werd hier een veerdienst onderhouden.

Op de Hatingakaart uit 1750 is in de Heerenpolder vanaf het veerhuis een dun lijntje te zien langs de boerderij van de fam. Blok aan de Heerenpolderweg. Dit was het voetpad naar het veerhuis aan de Oude Veerdijk. Dit werd bewoond door de veerman die per roeiboot zijn passagiers over de Schenge naar het veer Terlucht bracht. Het eerste deel van de vaarroute liep door een zijcreek van de Schenge die het Wolphaartsdijkse Gat werd genoemd; nu nog als watergang herkenbaar.

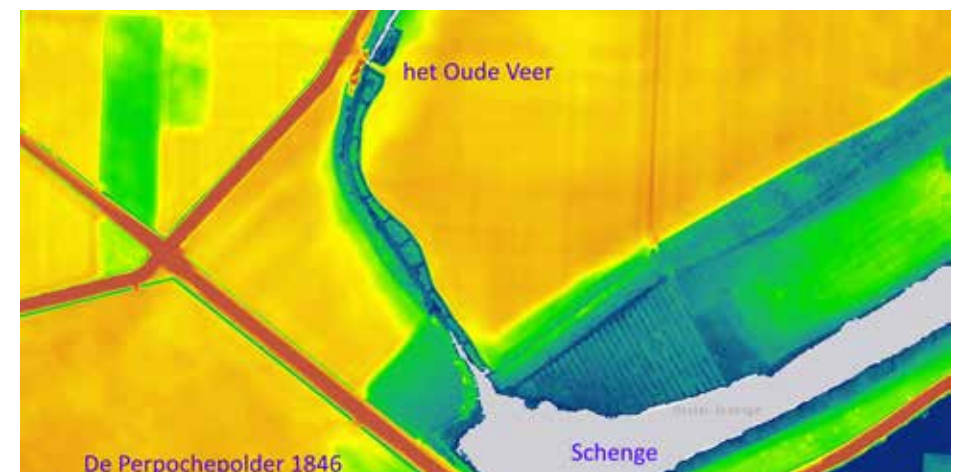
In 1809 werd dwars door de Schenge een dam aangelegd: dit is de Nieuwendijk. Daarmee was Wolphaartsdijk aan Zuid-Beveland verbonden en geen eiland meer.

Deel Hatingakaart uit 1750.

Het Oude Veer

Westelijk van het oorspronkelijke eiland Wolphaartsdijk, oostelijk van de Heerenpolder en de Oost Nieuwlandpolder lag een verdrinken gebied waarin getijdegeulen de verbinding vormden tussen de Oosterschelde en de Schenge. De geulresten zijn terug te zien in het landschap van de Wilhelminapolder uit 1808. Tot die tijd was het mogelijk een veerverbinding te onderhouden met Terlucht, Zuid-Beveland. Iets zuidelijker van de plaats waar u zich nu bevindt was na de aanleg van de Heerenpolder een veeraanlegplaats.

Het Oude Veer op de hoogtekaart AHN4.

Historische afbeelding van de Veerdijk. Het veerhuis werd 135 jaar bewoond. De laatste bewoner was de heer Quinten van Boven. Hij overleed in 1944. Het jaar daarop is het veerhuis gesloopt.

Door de afdamming van het Wolfaartsdijkse Gat, ten oosten van de Heerenpolder en Oost Nieuwlandpolder, slibde dit dicht. Hierdoor moest men in de Heerenpolder in 1763 de uitwateringssluis vernieuwen en in 1767 een nieuwe spuikom aanleggen. Hierdoor was het noodzakelijk een nieuwe uitwateringsgeul in het schor uit te graven voor het overzetveer op Ter Lucht. Uiteindelijk moest het overzetveer worden verplaatst naar de Kulk in de Westerlandpolder zoals hiervoor al is omschreven.

In 1793 werd besloten de uitwatering van Oud Wolfaartsdijk, de Oost Nieuwlandpolder en de Heerenpolder te verleggen naar een nieuwe aanleg- en uitwateringssluis tegenover Kortgene. Deze sluis lag in de Noorddijk van de Oosterlandpolder: nu de jachthaven naast de veerhaven.

Infopunt 8

Inlaag Kwistenburg

De Inlaag Kwistenburg

Korte omschrijving

Tegen de dijk die de waterkering vormde van de Zandkreek en nu van het Veerse Meer bevindt zich een kleine inlaag. Deze inlaag werd uit voorzorg aangelegd omdat de waterkerende dijk door stroomverlegging in de Zandkreek dreigde weg te zakken. Een inlaagdijk moest een overstroming voorkomen.

Deze inlaag heet Kwistenburg. Deze naam doet denken aan verkwisten, ofwel verloren grond. De herkomst van de naam "burg" is niet bekend. Meestal werd dit in verband gebracht met een militaire versterking. Zoals vermeld in Toponymen Wolphaartsdijk door Barth en de Klerk.

Aanvullende informatie

Een inlaag is een binnendijs gebied waaromheen een reservedijk is aangelegd. Dit werd gedaan uit voorzorg omdat men vreesde dat de zeedijk zou kunnen bezwijken. Dat was ook hier het geval. De stroming van de Zandkreek ondermijnde de zeedijkoever, waardoor de zeedijk in de geul zou kunnen zakken. Dat is in Zeeland een risico, denk maar aan de noordkust van Noord-Beveland en de zuidkust van Schouwen, waar vele dijkvallen hebben plaatsgevonden.

Hier vreesde men ook voor een dijkval en werd een reservedijk aangelegd, waardoor deze zogenaamde inlaag is ontstaan. Uit het land tussen deze tweede dijk en de zeedijk werd de klei genomen om deze reservedijk op te bouwen. Daardoor kwam het land tussen deze twee dijken lager te liggen en stond vaak onder water. De langgerekte uitgravingen worden 'karrevelden' genoemd omdat hier de klei uit de bodem met karren naar de nieuwe reservedijk werd gevoerd.

Dijk- en oevertallen

Dijk- en oevertallen gebeuren meestal op plaatsen, waar een diepe stroomgeul vlak langs de oever loopt. De Zeeuwse inlagen zijn dus vooral te vinden langs dijken met een diepe vooroever, in deels al genoemde gebieden als de zuidkust van Schouwen, de noordkust van Noord-Beveland, maar ook de kust van Zuid-Beveland tussen Kattendijke en Yerseke (alle aan de Oosterschelde) en de West-Zeeuws Vlaamse kust bij Hoofdplaat (Westerschelde). Onder bepaalde omstandigheden kan de dijk of vooroever plotseling 'uit evenwicht' raken en plots in het water wegzakken. Het effect is ongeveer hetzelfde als bij een dijkdoorbraak: overstroming van de betreffende inlaag of polder bij de volgende vloed. De oorzaken voor het wegvallen van de dijk was dus een combinatie van een diepe stroomgeul en een ondergrond van jong zeezand. In publicaties werden allerlei oplossingen van het voor Zeeland zo vitale probleem van de 'grondbraken' of 'grondbrexemen' voorgesteld.

Kamgras, lepelaars en dubbelkelk.

Natuur in en om de inlaag

Natuurgebied Kwistenburg grenst aan het Veerse Meer. Vroeger hadden eb en vloed hier vrij spel, maar nu is de zee arm aan twee kanten afgesloten. Zout water werd brak. Het zoute water dat sinds enkele jaren weer het Veerse Meer binnen stroomt, is onvoldoende om de oorspronkelijke oevervegetatie een serieuze kans te geven. Daarmee veranderde de natuur van getijdengebied naar grasland. In de zomermaanden bloeit er onder andere ijzerhard op de omliggende dijk. Ook de dubbelkelk en verschillende kenmerkende grassen zoals kamgras en goudhaver zijn aanwezig op en rond de inlaag. Regelmatig kan men groepen ganzen, eenden, meerkoeten en zelfs lepelaars waarnemen. Deze laatste soort kan men ook zien vanuit het vogelkijkpunt op de dijk.

Infopunt 9

Westerlandpolder en De Piet

Crash No 88 Hudson N7301, 26 oktober 1940

In de avond en nacht van 26 op 27 oktober voerden 84 bommenwerpers van Bomber Command verscheidene aanvallen uit op doelen in zowel Duitsland als de bezette gebieden. De meest in het oog lopende missie was wel de raid door 17 Hampdens op een krachtcentrale nabij Berlijn.

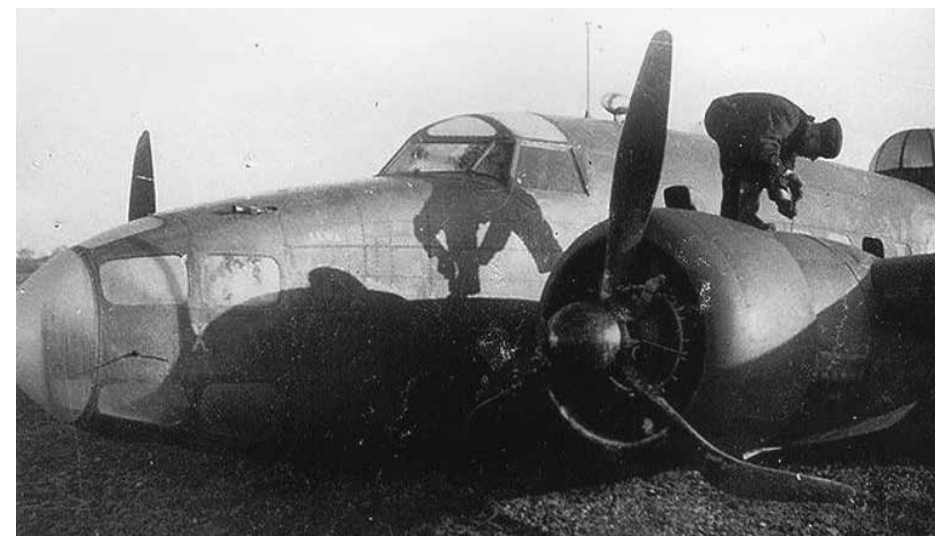
Navigatiemissers door No. 2 Group

De haven van Vlissingen werd door drie Blenheims van No.2 Group gebombardeerd waarbij gezamenlijk 12 x 250 lbs en 5 x 40 lbs GP werden afgeworpen. Na terugkeer werd gemeld dat de bomladingen dwars over meerdere havenbekkens vielen en dat meerdere branden waren ontstaan.

De luchtbeschermingsdienst van Vlissingen rapporteerde dat er weliswaar vijandelijke vliegtuigen boven de stad waren verschenen en dat deze werden beschoten, maar dat er geen bommen waren afgeworpen.

Steeds meer Diversers

Daarnaast rapporteerde een Wellington crew van No.3 Group dat zij een overgebleven 1000 lbs GP boven Haamstede had afgeworpen en dat ze een grote explosie hadden waargenomen. Nadere bijzonderheden zijn echter (vooralsnog) onbekend gebleven.

Hetzelfde geldt ook voor de crew van een Hampden van No.5 Group die aangaf haar bomlading bestaande uit 4 x 500 lbs GP boven het vliegveld van Haamstede te hebben gedropt maar dat het effect niet waarneembaar was geweest. Enkele uren eerder werd (helaas) een fotoverkenner van Coastal Command door twee Bf 109's van 10./NJG 1 – gevlogen door Fw. Werner Gerhardt en Gefr. Streicher - onderschept en neergeschoten.

Om 13.15 uur werd een Lockheed Hudson Mk.I fotoverkenner – de N7301 van PRURAF (Photographic Reconnaissance Unit) en afkomstig van Benson – ten noorden van Veere door twee Bf 109's van 10./NJG 1 onderschept en neergeschoten. De machine stortte neer in polder De Piet nabij Wolphaartsdijk.

Flt.Lt. Rumsey bevestigde later dat alle bemanningsleden erin slaagden om het brandende vliegtuig op een hoogte variërend van 200 tot 600 voet te verlaten. Het lijkt zeer waarschijnlijk dat deze hoogte voor één bemanningslid – amper 60 meter - niet genoeg is geweest om zijn parachute volledig tot ontplooiing te kunnen laten komen. De luchtoverwinning werd officieel toegekend aan Fw. Werner Gerhardt.

Flt.Lt. A.A. Rumsey, *krijgsgevangen Stalag Luft III Sagan*.
Sgt. Eduard John Williams, *krijgsgevangen Stalag Luft 357 Kopernikusi*
Sgt. Ronald Ernest Phillips, *krijgsgevangen Stalag Luft IV Sagan-Belaria*
LAC Alan Joseph Patrick Dixon, *krijgsgevangen Stalag Luft VI Heydekrug*
Plt.Off. Charles George Broome, † *Hij verdronk en zijn stoffelijk overschot kon eerst later worden geborgen. Op 4 november werd hij met militaire eer op de Noorder begraafplaats te Vlissingen ter aarde besteld.*

Infopunt 10

Heerenpolder en Weeldijk

Crash No 391 P-47 42-25516, 13 mei 1944

Verre missies naar de olie-industrie

Mission 355 van Eighth Air Force voorzag oorspronkelijk in een grootschalige raid tegen de olie-industrie en raffinaderijen in Poznan (Polen). De laaghangende bewolking maakte echter dat alternatieve doelen langs de Baltische kusten – in het bijzonder de havengebieden van Stettin en Stralsund – werden gebombardeerd. Tegelijkertijd stonden de Focke Wulf fabrieken bij Tutow en de spoorwegverbindingen bij Osnabrück op het programma en waarvoor 1., 2. en 3. Bomb Divisions 749 B-17's en B-24's beschikbaar hadden. Hiervan gingen er uiteindelijk twaalf - 11 B-17's en 1 B-24 met 108 bemanningsleden – verloren terwijl nog eens 144 machines in uiteenlopende mate werden beschadigd. Aan boord van deze terugkerende eenheden vielen één dode en vier gewonden.

Het escorte – 153 P-38's van 20 FG, 55 FG en 364 FG, 238 P-47's van 56 FG, 78 FG, 353 FG en 356 FG en 346 P-51's van 4 FG, 339 FG, 352 FG, 355 FG, 357 FG, 359 FG en 361 FG – leverde 737 jachtvliegtuigen, een geheel dat door de inzet van 370 jagers van Ninth Fighter Command nog eens werd verhoogd tot een nog niet eerder waargenomen aantal van 1107 operationele jachtvliegtuigen!

De verdeler van de gecrashte P-47 is bewaard gebleven.

In dat licht gezien waren hun verliezen gering! De Eighth verloor 1 P-38, 2 P-47's en 2 P-51's met daarnaast nog een P-47 van 356 FG, die als gevolg van een crash-landing na terugkeer alsnog moest worden afgevoerd. Twaalf jachtvliegtuigen – 5 P-38's en 7 P-51's – slaagden erin met gevechtsschade op hun basis terug te keren! Met de vier verloren gegane jagers van de Ninth – waarvan één in Zeeland – een totaal van welgeteld 10 stuks, minder dan één procent van het totaal.

De afweer van de Luftwaffe – 15 Tagjagd – en 1 Zerstörergruppe – concentreerde zich in hoofdzaak op de Bomb Groups die doelen in Polen moesten bombarderen. Bij deze pogingen gingen 40 vliegtuigen verloren en werden er 16 beschadigd. Achttien jachtvliegers sneuvelden en nog eens acht raakten gewond.

Een P-47 van Ninth Air Force gaat (alsnog) boven Zeeland verloren.

o P-47D (42-25516) van 405 FG/ 510 FS – gestart van Christchurch – werd, vliegend op een hoogte van 18.000 voet boven het Nederlandse luchtruim, door zware Flak getroffen waardoor motorproblemen ontstonden. Terugvliegend verloor de machine steeds meer hoogte en bij het weer in het zicht komen van het kustgebied – de hoogte was nog slechts 2.000 voet – besloot de piloot de oversteek niet te wagen maar zijn toestel met de parachute te verlaten. De P-47 crashte ten westen van Wolphaartsdijk (ongeveer 5 kilometer ten noordwesten van Goes).

Captain William B. Taylor (Group Operations Officer), *krijgsgevangen*

Infopunt 11

Zuidvlietpolder

Crash No 152 Bristol Blenheim IV Z 7436, 29 april 1942

In de nacht van 28 op 29 april voerden zes Blenheims van Bomber Command een missie uit naar de elektriciteitscentrale nabij Langerbrugge1. Nog eens vier andere Blenheims voerden night intruding missions uit naar Nederlandse vliegvelden. Eén toestel werd (wederom) door Major Karl Theodor Hülshoff van Stab./NJG 2 onderschept en neergeschoten waarna het toestel op Zuid-Beveland neerstortte.

Het verlies van een Blenheim van Bomber Command

Blenheim Mk.IV (Z7436) van No.18 squadron – om 23.35 uur gestart van Wattisham – werd door een Duitse nachtjager onderschept waarna het toestel neerstortte op een weiland in de Zuidvlietpolder tussen Goes en Wolphaartsdijk. De gehele bemanning kwam hierbij om het leven waarna zij op de Noorder begraafplaats te Vlissingen op 5 mei ter aarde werden besteld.

Plt.Off. Richard Middleton Owen, † *Zijn stoffelijk overschot werd op 4 mei vanuit Wolphaartsdijk – in een parachute gewikkeld - overgebracht naar Vlissingen. Het lichaam bleek zeer sterk te zijn verminkt. In de borstzak werd nog vrij veel Engels zilvergeld aangetroffen.*

Plt.Off. Lawrence Andrew Coventry, † *Hij werd onder dezelfde omstandigheden aangevoerd en begraven.*

Sgt. Douglas Llewellyn Hughes, † *Op 30 april werd zijn stoffelijk overschot overgebracht naar Vlissingen. Alle zakken bleken te zijn opengesneden en de inhoud verdwenen. Niettemin werden in de linker broekzak nog een zakmes, een 3-pence stuk en nog een muntje: een farthing aangetroffen.*

Het verdwenen windwerk.

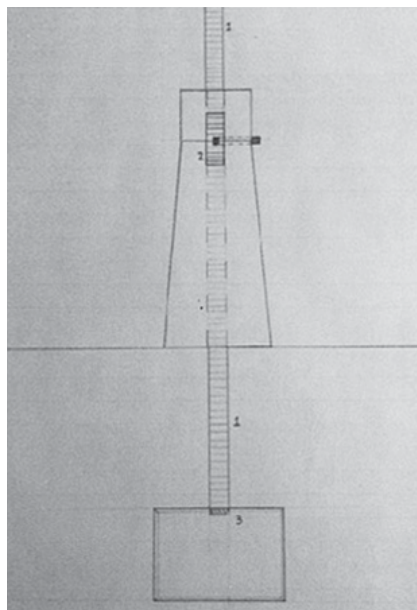
In Wolphaartsdijk stonden verschillende windwerken. Helaas zijn ze bijna allemaal verdwenen.

Een van de windwerken stond bij de ingang van de Zuidvlietpolder. Het was maar een kleintje, zo'n anderhalve meter hoog maar wel beeldbepalend bij het ingaan van die polder: op een prachtige plaats bij het Hardebolle fietspad. Tot 2010 heeft het windwerk er gestaan, daarna heeft het waterschap het windwerk weggehaald.

Vaak was het nemen en terug moeten geven van land aan de zee. Inpolderen en verliezen door een stormvloed. De waterhuishouding was en is nog steeds heel belangrijk. Het lozen van teveel water in de polders gebeurt nu door een gemaal. Maar vroeger was dat niet zo. Om het water te lozen werd er met een door mensenhand bediende schuif op en neer bewogen. Dit heet een windwerk. Een opwindwerk dus eigenlijk! De schuif zat in een sloot. Wanneer het waterpeil in de polder te hoog werd, kon men dat water lozen in het Veerse Meer: in dit geval door de schuif naar boven te draaien.

Foto van het windwerk uit 2009 toen het nog stond bij de Zuidvlietpolder.
Foto: Jan Versluys

Een eenvoudige tekening van zo'n windwerk. De belangrijkste onderdelen zijn de heugel (1), het rondsel (2), eigenlijk gewoon een tandwiel en de schuif (3). Aan het tandwiel zat een hengsel (hier niet getekend) waarmee de schuif in de waterloop verticaal kon bewegen.

Dit project is gesubsidieerd uit het dorpenbudget van de gemeente Goes voor:

vereniging
gemeenschap
wolphaartsdijk

WOLPHAARTSDIJK
& OUD-SABBINGE

**vereniging
gemeenschap
wolphaartsdijk**

**WOLPHAARTSDIJK
& OUD-SABBINGE**